

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΥΝΘΕΤΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ

Ο Ούγγρος συνθέτης Γκιόργκι Κούρταγκ γεννήθηκε στις 19 Φεβρουαρίου 1926 στο Λούγκο της περιοχής Μπανάτ της ανατολικής Ευρώπης, στη σημερινή Ρουμανία. Το 1940 ξεκίνησε μαθήματα πιάνου με τη Μάγδα Κάρντος και σύνθεσης με τον Μαξ Εϊσικόβιτς στο Τεμεσβάρ της Ρουμανίας. Το 1946 μετακόμισε στη Ουγγαρία και γράφτηκε στην Ακαδημία μουσικής *Ferenc Liszt*. Εκεί σπούδασε μουσική δίπλα στους Σάντορ Βερές, Φέρενκ Φαρκάς, πιάνο με τον Παλ Καντόσα και μουσική δωματίου με τον Λεό Βίνερ. Όπως πολλοί συσπουδαστές του, επηρεάστηκε βαθύτατα από τη μουσική του Μπέλα Μπάρτοκ. Μάλιστα το *Κονσέρτο για Βιόλα*¹, η πρώτη του σημαντική σύνθεση, αποτελεί φόρο τιμής στον καλλιτέχνη.

Ο Ψυχρός Πόλεμος που ακολούθησε καθόρισε την καλλιτεχνική του πορεία. Μετά την εγκαθίδρυση του υπαρκτού σοσιαλισμού το 1948, το καθεστώς περιόρισε την καινοτομία και τους πειραματισμούς στην τέχνη και επέβαλε λογοκρισία. Ο Κούρταγκ, όπως και άλλοι μουσικοί της εποχής, υποχρεώθηκε σε συνθέσεις που υποστήριζαν και προωθούσαν την «πολιτική ορθότητα» του καθεστώτος. Ο ίδιος ανήκε στην ομάδα των καλλιτεχνών που προσπαθούσαν να αποδείξουν ότι όχι μόνο μπορεί, αλλά είναι αναγκαίο να υπάρχει ποίηση, μουσική, ζωγραφική και κάθε είδους τέχνη μετά το Άουσβιτς.

Σε αντίθεση με τον Λιγκέτι, που εγκατέλειψε τη χώρα το 1956 κατά τη διάρκεια της Ουγγρικής επανάστασης, ο Κούρταγκ επέλεξε να παραμείνει και να συμμετάσχει ενεργά. Απογοητευμένος από την

---

¹ Η μετάφραση των τίτλων των έργων του Κούρταγκ έγινε από τα αγγλικά και είναι της γράφουσας.

αποτυχία της εξέγερσης, αυτοεξορίστηκε για ένα χρόνο στο Παρίσι (1957-1958). Εκεί έκανε δύο πολύ σημαντικές γνωριμίες. Η πρώτη με την ψυχολόγο Μαριάννα Στάιν η οποία εφάρμοζε θεραπεία μέσω της τέχνης (art therapy). Με το έργο της, όχι μόνο τον βοήθησε να ξεπεράσει την κατάθλιψη και τα τραύματα που είχαν παραλύσει τη δημιουργική του δραστηριότητα, αλλά άνοιξε και ένα καινούργιο κεφάλαιο στην καριέρα του. Του έμαθε να προσεγγίζει τη σύνθεση ως διαδικασία που ξεκινάει από την απλούστερη χειρονομία, για να καταλήξει σταδιακά στα υψηλότερα επίπεδα πολυπλοκότητας. Δεν είναι τυχαίο ότι σε εκείνη αφιέρωσε τα *Θραύσματα από τον Κάφκα (Kafka- Fragmente)*. Η δεύτερη γνωριμία-σταθμός ήταν με τη μουσική του Άντον Βέμπερν. Από αυτή τη συνάντηση θα προκύψει το 1959 το *Κουαρτέτο Εγχόρδων Op. 1*, ένα εκρηκτικό μίγμα επιρροών από τον Βέμπερν και από τη ρυθμική ενέργεια του Μπάρτοκ.

Από το 1960 έως το 1968 δουλεύει ως προγυμναστής σολίστ με την εθνική φιλαρμονική ορχήστρα της Ουγγαρίας. Το 1967 γίνεται καθηγητής πιάνου και μουσικής δωματίου στην μουσική ακαδημία *Ferenc Liszt* της Βουδαπέστης. Το 1973 του ζητήθηκε να γράψει κομμάτια για πιάνο για ένα παιδικό άλμπουμ. Οι συνθέσεις που προέκυψαν με το όνομα *Játékok (Παιχνίδια)*, ενθαρρύνουν τον ερμηνευτή και τον θεατή να προσεγγίσει την παράσταση όχι με τον κλασικό τρόπο, αλλά ως «παίκτης» ενός ελεύθερου, δημιουργικού και διασκεδαστικού παιχνιδιού. Τα *Παιχνίδια* υπήρξαν σταθμός για τον ίδιο τον καλλιτέχνη, καθώς τον ενεργοποίησαν και τον ενέπνευσαν να εισαγάγει το στοιχείο του αυθόρμητου στο έργο του. Δοκιμάζοντας τις δημιουργικές παρορμήσεις των *Játékok* στις συνθέσεις του για φωνή, ο Κούρταγκ εντυπωσιάστηκε από τη δύναμη της γλώσσας και ιδιαίτερα της ρωσικής, μέσω της οποίας γνώρισε τη μεγάλη λογοτεχνία. Στα ρωσικά έργα του (Op. 16 έως 19), η απάντηση του Κούρταγκ στη ρωσική προσωδία μεταμορφώνει τη μουσική διαλεκτική του

σε έναν εύστοχο λυρισμό —το βλέπουμε σε έργα του όπως το *Μηνύματα της αείμνηστης Δίδας*. P.B. Τρουσόβα Op. 17 (1976-1980) και το *Τραγούδια Απελπισίας και Θλίψης* Op. 18 (1980-1994), βασισμένο σε ποιήματα της Άννας Αχμάτοβα, του Αλεξάντερ Μπλοκ και της Μαρίνας Τσβετάγεβα.

Ο Κούρταγκ έφυγε από την Ουγγαρία το 1993, μετά την πτώση του καθεστώτος, και εγκαταστάθηκε στο Βερολίνο, όπου συνεργάστηκε με πληθώρα μουσικών ιδρυμάτων, όπως η φιλαρμονική ορχήστρα του Βερολίνου, το Κοντσέρτχαουζ της Βιέννης και το *Ensemble InterContemporain*. Εκτός από το *Op. 33 Στήλη για Ορχήστρα* (1994) —τη μοναδική φορμαλιστική σύνθεση αυτής της περιόδου— ο Κούρταγκ τώρα διασκορπίζει τη μουσική του στο χώρο και το χρόνο. Τα σταδιακά διευρυνόμενα *Op. 34 Μηνύματα για Ορχήστρα* (1991–1996), όπως και τα υπόλοιπα *Έργα εν Εξελίξει* που διαφέρουν από παράσταση σε παράσταση, συνεχίζουν να εξελίσσονται όσο ο συνθέτης είναι εν ζωή. Το 2007 συνέθεσε το τρίο για πιάνο η *Λιγκατούρα του Μπαλίντ Βάργκα*. Έχει αποκτήσει δεκάδες τιμητικές διακρίσεις και διεθνή αναγνώριση.

ΚΑΦΚΑ-FRAGMENTE

ΘΡΑΥΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΑΦΚΑ

Το έργο *Kafka-Fragmente* —σε σαράντα μέρη για σοπράνο και βιολί— επισφραγίζει την ταραχώδη συνάντηση του Ούγγρου συνθέτη με τον Κάφκα. Ο Κούρταγκ ήρθε για πρώτη φορά σε επαφή με τον συγγραφέα της *Δίκης* μέσω του στενού του φίλου, Γκιόργκι Λιγκέτι. Ο ίδιος αφηγείται:

Παρέλαβα τα γραπτά του Κάφκα πρώτη φορά από τον Λιγκέτι. Δεν μπορούσα αρχικά να κάνω πολλά πράγματα με αυτά. Η Δίκη παρέμενε ξένη σε μένα, αλλά ήταν στο Παρίσι (το 1957-58) που βρήκα πρόσβαση στο έργο του, μέσω της Μεταμόρφωσης. Σταδιακά ο Κάφκα έγινε όλο και σημαντικότερος για μένα. Για ένα μεγάλο διάστημα απλώς κρατούσα σημειώσεις και συγκέντρωνα αποσπάσματα από ημερολόγια και γράμματα, τα οποία μου φαίνονταν κατάλληλα για σύνθεση εξαιτίας της ποιητικής τους ποιότητας ή του πολυσύνθετου περιεχομένου.²

Το καλοκαίρι του 1985, παραγκωνίζοντας τη σύνθεση που δούλευε τότε (το *Op. 21*, που παραμένει ημιτελές μέχρι σήμερα), ξεκίνησε να συνθέτει μουσική για κάποια πρώτα αποσπάσματα του Τσέχου συγγραφέα που είχε συγκεντρώσει. Το έργο αυτό ολοκληρώθηκε το 1987 και έκανε πρεμιέρα την ίδια χρονιά στην πόλη Βίτεν με τους Αντρίνε Σέντζερι και Άντρας Κέλλερ. Το *Kafka-Fragmente*, ένας κύκλος θραυσμάτων από αφορισμούς, προσωπικές ημερολογιακές καταχωρήσεις και επιστολές, είναι αφιερωμένο στη Μαριάννα Στάιν, τη θεραπεύτρια που βοήθησε τον

---

² William Kinderman, *The creative process in music: from Mozart to Kurtág*, The Board of Trustees of the University of Illinois, United States of America, 2012, σελ. 166. Η μετάφραση είναι της γράφουσας.

Κούρταγκ να βγει από ένα προσωπικό και επαγγελματικό τέλμα στα τέλη του 1950.

Το κείμενο, μίγμα τριών διαφορετικών ειδών αφήγησης, είναι γεμάτο από διαδοχικές, εσωτερικές αντιφάσεις, κάτι που χαρακτηρίζει και τις ίδιες τις μουσικές συνθέσεις του Κούρταγκ. Η μεστή, απλή, συνοπτική και συμπυκνωμένη μουσική του δομή, απόρροια τόσο της ίδιας της ουγγρικής γλώσσας —που διακρίνεται για την περιεκτικότητά της— όσο και της επίδρασης της ποίησης και της μουσικής του Βέμπερν, επιτρέπει την ανάπτυξη του φιλοσοφικού σύμπαντος που συναντάμε στα έργα του Κάφκα.

Το έργο αποτελείται από έναν κύκλο σαράντα ασμάτων-θραυσμάτων οργανωμένων σε τέσσερα άνισα μέρη. Παρά το ότι αποτελούν αυθύπαρκτες οντότητες μέσα στην αποσπασματική τους λειτουργία, η εσκεμμένη χωροταξική τους διάταξη αποκαλύπτει μια θεματική και μουσική συνεκτικότητα. Το πρώτο μέρος αποτελείται κατά κύριο λόγο από αφορισμούς (ή άλλα μέρη που διέπονται από αφοριστικό πνεύμα), ενώ το δεύτερο περιέχει ένα μόνο απόσπασμα (το μεγαλύτερο σε χρονική διάρκεια) και λειτουργεί σαν μεταβατικό στάδιο για την εισαγωγή στο τρίτο. Εκεί, κυριαρχεί περισσότερο η λυρική-συναισθηματική διάθεση, η οποία θα κορυφωθεί στο τέταρτο και τελευταίο μέρος περνώντας από την ενοχή, την (επώδυνη αλλά πάντα αναγκαία) αποτυχία και τη μελαγχολία.

Η κυκλική κίνηση (απόλυτα ανοιχτή στην κλειστότητά της) δεν αναπαράγεται πανομοιότυπα, αλλά ακολουθώντας με οργανική συνέπεια τη ρευστότητά της: την κίνηση του ανθρώπου στη ροή της ιστορίας, την κίνηση της ιστορίας στο μέσα χώρο του ανθρώπου, τη διαδρομή προς την αναζήτηση του εαυτού που αντανακλά τον κόσμο και του κόσμου που αντανακλά τον εαυτό: «Οι καλοί περπατούν με το ίδιο πάντα βήμα. Χωρίς να ξέρουν τίποτε γι' αυτούς, οι άλλοι γύρω τους

χορεύουν τους χορούς τού χρόνου» (I, 1). «Ο αληθινός δρόμος περνά από ένα σκοινί που δεν είναι τεντωμένο ψηλά αλλά ελάχιστα πάνω απ' το έδαφος. Μοιάζει μάλλον προορισμένο για να σκοντάφτεις παρά για να περπατάς πάνω του» (II, 1). «Δεν υπάρχει το “έχω”, μόνο το “είμαι”: το “είμαι” που λαχταρά ως και την ύστατη πνοή, ως και την ασφυξία» (III, 1). «Στη μονομαχία ανάμεσα σ' εσένα και τον κόσμο γίνε μάρτυρας στο πλευρό τού κόσμου» (III, 10). «Πολύ αργά. Γλυκύτητα του πένθους και του έρωτα» (IV, 1).

Ο Κούρταγκ αντιμετωπίζει τα αποσπάσματα των έργων του Κάφκα ως μουσική: οι συνθέσεις του συνοδεύουν και ακολουθούν την πολυσημία του συγγραφέα αναδεικνύοντας την αισθητηριακή πλευρά του ερμητικού και σχεδόν αδιαπέραστου καφκικού σύμπαντος. Η φωνή και το βιολί δρουν συμπληρωματικά και αντιθετικά, ενεργοποιώντας τη ζωική δυναμική του έργου που πηγάζει από τη συνεχή και αδιάκοπη σύγκρουση και συμφιλίωση των αντιθέτων, τόσο σε επίπεδο μορφής όσο και περιεχομένου. Η αρχιτεκτονική κυκλική ενότητα μεταξύ διασποράς και συνέχειας, φαντασίας και δομικής αναγκαιότητας, μέρους και όλου και η ταλάντευση του υποκειμένου μεταξύ προσωπικού και οικουμενικού, αποτυχίας και προσπάθειας, ενοχής και απόλαυσης, λακωνικότητας και συναισθηματικού ξεσπάσματος, βρίσκουν τη θραυσματική τους ολοκλήρωση μέσα από τη μουσική αντίστιξη των δύο ηχητικών πηγών.

Μέσα στον αντιφατικό κόσμο του ωριαίου σε διάρκεια *Kafka-Fragmente*, ο Κούρταγκ υποσκάπτει την έννοια της γραμμικότητας διατηρώντας την αυθυπαρξία των μικρών κόσμων-θραυσμάτων που ταυτόχρονα συνδέονται σε ένα αδιόρατο, απροσδιόριστο όλον. Δεν υπάρχει αναφορά σε αρχή, μέση, τέλος: μόνο επαναλαμβανόμενες διαδρομές στο άπειρο του χρόνου. Διαδρομές σε έναν εντός του κειμένου³ προορισμό που ο καθένας καλείται να επιλέξει ακόμα και όταν η

---

³ Η λέξη «κείμενο» περιγράφει τόσο το λογοτεχνικό όσο και το μουσικό μέρος του έργου.

εσωτερική ύφανση του κειμένου μοιάζει να απαγορεύει κάθε πρόσβαση. Ο προορισμός υπάρχει, αλλά είναι απροσπέλαστος. Το μόνο που μένει είναι η πορεία, το συμβάν, η κενή γραμμή της ιστορίας. «Υπάρχει στόχος αλλά όχι δρόμος προς αυτόν. Ό,τι ονομάζουμε δρόμο, είναι δισταγμός» (III, 7).

ΕΠΙΛΕΚΤΙΚΗ ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΘΕΤΗ

Κονσέρτο για Βιόλα (1954)

Ορ. 1 Κουαρτέτο Εγχόρδων Νο. 1 (1959)

Ορ. 2 Κουιντέτο Ανέμου (1959)

Ορ. 3 Οκτώ Κομμάτια για Πιάνο (1960)

Ορ. 4 Οκτώ Ντουέτα για Βιολί και Κύμβαλο (1961)

Ορ. 5 Σημεία για Βιόλα (1961)

Ορ. 6c Θραύσματα για Κύμβαλο (1973)

Ορ. 6d Θραύσματα για Πιάνο (1978)

Ορ. 7 Τα γνωμικά του P. Bornemisza για Σοπράνο και Πιάνο (1963-1968)

Ορ. 9 Τέσσερα Καπρίτσια για Σοπράνο και Σύνολο Δωματίου (1969-1970)

Ορ. 11 Τέσσερα Τραγούδια σε ποίηση János Pilinszky ορ. 11 για Μπάσα Φωνή και Σύνολο (1973-1975)

Παιχνίδια για Πιάνο (από το 1973, 9 Τόμοι έως το 2017)

Ορ. 12 Θόρυβος Ανάμνησης για τον S. K. για Σοπράνο και Βιολί (1974-1975)

Ορ. 13 Φόρος Τιμής στον Mihály András για Κουαρτέτο Εγχόρδων (1977-1978)

Ορ. 14d Μπακατέλα για Φλάουτο, Διπλό μπάσο και Πιάνο (1981)

Ορ. 15b Το Μικρό Αδιέξοδο για Μικρό φλάουτο, Τρομπόνι και Κιθάρα (1978)

Ορ. 15c Επιτύμβια Πλάκα για τον Στεφάν για κιθάρα και Ορχηστρικές Ομάδες (1989)

Ορ. 15d Φόρος Τιμής για τον Robert Schumann για Κλαρινέτο, Βιόλα και Πιάνο (1990)

Ορ. 16 Φόρος Τιμής στο Λουίτζι Νόννο (σε ποίηση Άννας Αχμάτοβα και R. Dalos) για Μικτές Φωνές (1979)

Ορ. 17 Μηνύματα της αείμνηστης P. B. Τρουσόβα για Σοπράνο και Σύνολο Δωματίου (1976- 1980)

Ορ. 18 Τραγούδια Απελπισίας και Θλίψης για Μικτή Χορωδία με Μουσικά Όργανα (1980–1994)

Ορ. 20 Attila József Θραύσματα για Σοπράνο (1981- 1982)

Ο. 24 Θραύσματα από τον Κάφκα για Σοπράνο και Βιολί (1985- 1986)

Ορ. 27/1 ... σχεδόν μια φαντασία... για Πιάνο και Σύνολο Δωματίου (1987-1988)

Ορ. 27/2 Διπλό Κονσέρτο για Πιάνο, Βιολοντσέλο και Σύνολο (1989–1990)

Παιχνίδια, 7 Τόμοι (1989- 1990)

Ορ. 30b Σάμιουελ Μπέκετ: Τι είναι η Λέξη — Απαγγελία, Μικτές φωνές και Σύνολο Δωματίου (1990-1991)

Ορ. 33 Στήλη για Ορχήστρα (1994)

Ορ. 34 Μηνύματα για Ορχήστρα (1991-1996)

Ορ. 36 ...Βήμα-βήμα — κανένα βήμα... (σε ποίηση του Μπέκετ) για Βαρύτονο, Τρίο Εγχόρδων, Κρουστό (1993- 1998)

Ορ. 41 Τραγούδια σε ποίηση της Άννας Αχμάτοβα για Σοπράνο και Σύνολο (1997— εν εξελίξει)

Ορ. 42 Κονσερτάντε για Βιολί, Βιόλα και Ορχήστρα (2005)

Λιγκατούρα του Μπαλίντ Βάργκα για Βιολί, Βιολοντσέλο και Πιανίνο (2007)

ΠΗΓΕΣ

Albèra Philippe, *From K to K*, Kurtág's Kafka-Fragmente for soprano and violin [CD], October 2012, Ηχογραφημένο στο Studio Gärtnerstraße, Berlin, Germany.

Kinderman William, *The creative process in music: from Mozart to Kurtág*, The Board of Trustees of the University of Illinois, United States of America, 2012.

Walsh Stephen, *György Kurtág: The Sayings of Péter Bornemisza, Op. 7: A Concerto for Soprano and Piano* (review), *Music and Letters*, Volume 87, Number 4, November 2006, pp. 667-670.

Scheuregger Martin, *Fragment, Time and Memory: Unity in Kurtág's Kafka Fragments*, *Contemporary Music Review*, 33:4, 2014, σ. 408-427.

Service Tom (2013, Μάρτιος, 12), *A guide to György Kurtág's music*, The Guardian. Ανακτήθηκε από:

<https://www.theguardian.com/music/tomserviceblog/2013/mar/12/contemporary-music-guide-gyorgy-kurtag>

Beckles Willson Rachel, Central Europe Review, *The Mind is a Free Creature: The music of György Kurtág*, ανακτήθηκε από: <http://www.ce-review.org/00/12/willson12.html>

Encyclopedia.com, *Contemporary Musicians: György Kurtág*, ανακτήθηκε από: <http://www.encyclopedia.com/people/literature-and-arts/music-popular-and-jazz-biographies/gyorgy-kurtag>